

УДК 519.254

665.6132.141

А.Я. Білецький, П.О. Приставка

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІНОМІАЛЬНОГО СПЛАЙНА ТРЬОХ ЗМІННИХ НА ОСНОВІ В-СПЛАЙНІВ ПРИ ОБРОБЦІ РЕЗУЛЬТАТІВ СПОСТЕРЕЖЕНЬ

Наведено обчислювальну схему локального поліноміального сплайна другого порядку на основі В-сплайнів. Розглянуто постановку задачі на використання такого сплайна при обробці результатів спостережень.

Однією з основних задач, що виникає при обробці результатів спостережень, є така: за масивом спостережень вигляду $\{x_{ij}, p_j; i = \overline{1, k}, j = \overline{1, n}\}$ знайти наближення деякої функції

$p = f(x_1, x_2, \dots, x_k)$, реалізацією якої є масив, що спостерігається. Нехай обробці підлягає масив n спостережень реалізацій за $k+1$ ознаками об'єкта (явища, процесу). Причому як мінімум одна з ознак функціонально пов'язана з k іншими. Прикладами таких залежностей при $k=3$ можуть бути вміст концентрацій хімічних речовин у земній корі визначений у просторових точках з координатами (x, y, z) , температура у точках вимірювання деякого тіла або області, усереднене значення функції щільності розподілу реалізацій тривимірної випадкової величини за результатами спостереження певного об'єкта за ознаками x_1, x_2, x_3 . У випадку $k=1$ існує достатньо методів розв'язання задачі наближення функції вигляду $p = f(x)$. Сформульовану задачу при $k=3$ розв'яжемо за допомогою поліноміальних сплайнів на основі В-сплайнів другого порядку для випадку трьох змінних. Отже, маємо таку постановку задачі на дослідження: за масивом спостережень вигляду

$$\{t_i, q_i, g_i, p_i; i = \overline{1, n}\}, \quad (1)$$

де трійка $\{t, q, g\}$ визначає точку простору одночасної реалізації спостережень за ознаками T, Q, G ; p – залежну величину, аргументами якої є реалізації ознак T, Q, G ; побудувати наближення функції $p(t, q, g)$, реалізацією якої є масив, що спостерігається. При цьому зробимо додаткове припущення, що функція $p(t, q, g) \in C^{2,2,2}$ є гладкою та неперервною разом з усіма своїми похідними.

Поняття локального поліноміального сплайна за рівномірним розбиттям осі спостережень Δ_h можна узагальнити на випадок двох і більшого числа змінних [1]. Для спостережень масиву (1) фіксуємо три розбиття $\Delta_{h_t}, \Delta_{h_q}, \Delta_{h_g}$ осей спостереження ознак T, Q, G точками $t_i = ih_t$ ($i \in Z$) з кроком розбиття h_t , точками $q_j = jh_q$ ($j \in Z$) з кроком h_q і $g_v = vh_g$ ($v \in Z$) з кроком h_g , відповідно до яких задається Δ_{h_t, h_q, h_g} розбиття площини спостереження одночасної реалізації ознак T, Q, G .

Тривимірним сплайном порядку m дефекту k ($1 \leq k \leq m$) за змінною t , порядку n дефекту l ($1 \leq l \leq n$) за q і порядку s дефекту f ($1 \leq f \leq s$) за g щодо розбиття Δ_{h_t, h_q, h_g} називають функцію $S(t, q, g) \in C^{m-k, n-l, s-f}$, яка на кожному елементі розбиття Δ_{h_t, h_q, h_g} є алгебричним багаточленом ступеня m за t , ступеня n за q і ступеня s за g . Лінійну різноманітність таких сплайнів позначимо $S_{m, n, s}^{k, l, f}(\Delta_{h_t, h_q, h_g})$. Природною є можливість розг-

ляду лінійної різноманітності $S_m^k(\Delta_{h_t}), S_n^l(\Delta_{h_q}), S_s^f(\Delta_{h_g})$ одновимірних сплайнів за змінними t, q і g відповідно.

Якщо задано базиси сплайнів $S_m^k(\Delta_{h_t}), S_n^l(\Delta_{h_q}), S_s^f(\Delta_{h_g})$, то система функцій утворена з різних добутоків функцій базисів одновимірних сплайнів, буде базисом тривимірного сплайна.

У результаті проведення розбиття Δ_{h_t, h_q, h_g} простору спостереження характеристик T, Q, G фіксуються $a \times b \times c$ областей розбиття, у межах яких шукається наближення функції $p(t, q, g)$ у вигляді сплайна $S_{m, n, s}^{k, l, f}(\Delta_{h_t, h_q, h_g})$, отже, одержано масив даних для подальшої обробки вигляду

(2)

де (t_i, q_j, g_v) – внутрішня точка (i, j, v) -ї області розбиття; $p_{i, j, v}$ – усереднене значення функції $p(t, q, g)$ у (i, j, v) -й області.

Отже, задача зводиться до проведення інтерполяції у середньому по рівномірній сітці розбиття за значеннями $p_{i, j, v}, i \in Z, j \in Z, v \in Z$, кожне з яких належить області

$$\{(t_i - h_t/2; t_i + h_t/2), (q_j - h_q/2; q_j + h_q/2), (g_v - h_g/2; g_v + h_g/2)\}.$$

Тоді, якщо задано системи базисних функцій у вигляді B -сплайнів [2], можемо одержати тривимірний поліноміальний сплайн другого порядку, що є наближенням функції $p(t, q, g)$. Інакше масиву (2) значень $p_{i, j, v}$ можемо поставити у відповідність сплайн вигляду

$$S_{2,0}(p, t, q, g) = \sum_{i \in Z} \sum_{j \in Z} \sum_{v \in Z} B_{2, h_t}(t - ih_t) B_{2, h_q}(q - jh_q) B_{2, h_g}(g - vh_g) p_{i, j, v}, \quad (3)$$

де з урахуванням відповідного аргументу

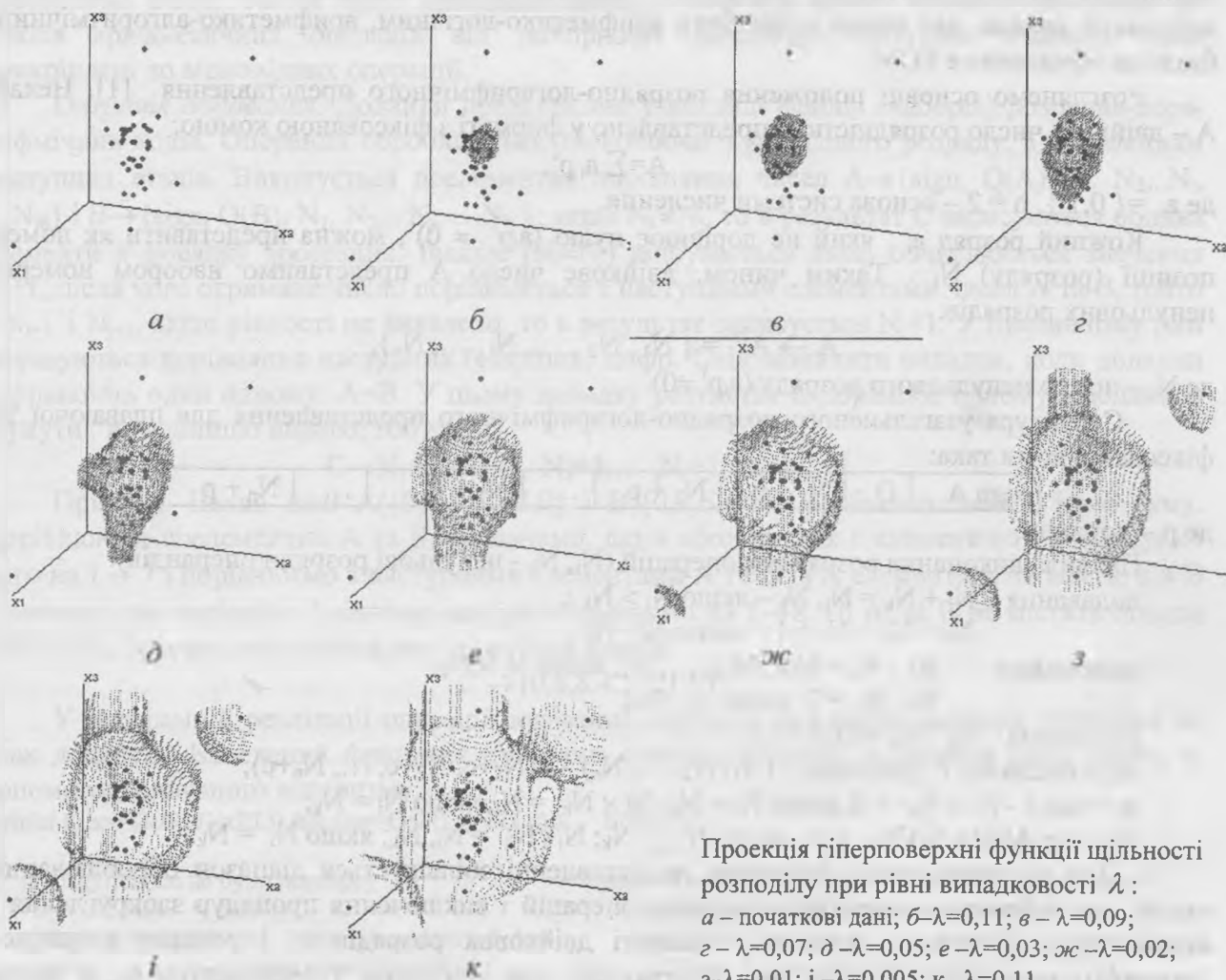
$$B_{2, h_t}(t) = \begin{cases} 0, & |t| \geq 3h_t/2, \\ \frac{(3 + 2t/h_t)^2}{8}, & t \in [-3h_t/2; -h_t/2], \\ \frac{3 - (2t/h_t)^2}{4}, & t \in [-h_t/2; h_t/2], \\ \frac{(3 - 2t/h_t)^2}{8}, & t \in [h_t/2; 3h_t/2]. \end{cases}$$

Наведений явний вигляд сплайна (3) дозволяє застосовувати його в задачах обробки результатів різного роду спостережень. Коло подібних задач досить широке: від побудови просторових моделей за результатами моніторингу до наближення теоретичної функції щільності розподілу ймовірностей реалізації випадкової величини. За рахунок використання в обчислювальних схемах найпростіших арифметичних операцій (+, -, *, /) розроблювач математичного забезпечення ЕОМ одержує найбільш оптимізований, швидкодіючий програмний код. Крім того, маючи явний вигляд наближення функції $p(t, q, g)$, можна проводити подальше дослідження відносно апроксимаційних властивостей сплайна (3).

Зрозуміло, що сплайн $S_{2,0}(p, t, q, g)$ – це гіперповерхня. Тому для візуалізації одержаних результатів слід відображати відповідні проекції сплайна (3) у звичний тривимірний простір. На рисунку показано приклад реалізації обчислювальної схеми наведеного поліноміального сплайна при наближенні функції щільності розподілу ймовірностей реалізацій тривимірної випадкової величини за наступним масивом спостережень:

{(156.4, 305.5, 1168.6), (147.4, 271.2, 557.3), (172.0, 340.8, 379.1), (183.5, 261.9, 605.8), (170.3, 270.6, 407.8), (174.5, 317.6, 500.0), (191.3, 218.0, 680.0), (188.5, 300.9, 279.1), (167.0, 295.0, 440.0), (191.6, 250.3, 841.2), (145.3, 255.4, 446.5), (133.9, 273.9, 384.2), (151.8, 307.1, 272.7), (222.6, 328.4, 865.3), (172.0, 328.5, 684.2), (138.2, 335.4, 720.5), (173.6, 337.0, 685.4), (178.6, 334.1, 619.2), (174.9, 281.7, 41.2), (180.4, 656.6, 1247.9), (380.7, 85.1, 165.5), (190.4, 273.6, 280.5), (143.1, 294.0, 661.0), (167.0, 304.0, 332.2), (151.7, 404.4, 328.7), (150.3, 237.1, 601.6), (120.2, 291.8, 495.4), (110.2, 237.1, 598.2), (110.2, 225.0, 573.8), (103.2, 202.6, 555.4), (110.2, 200.6, 563.2), (120.2, 243.2, 507.2), (130.3, 188.5, 500.0), (110.2, 212.8, 553.1), (140.2, 231.0, 397.7), (121.0, 247.2, 401.6), (90.2, 188.5, 468.1), (90.2, 188.5, 468.1), (150.3, 310.1, 528.1)}.

Наведений приклад (див.рисунок) демонструє не тільки можливість проведення ймовірнісної оцінки за тривимірним масивом спостережень. Щодо наближення сплайном (3)

Проекція гіперповерхні функції щільності розподілу при рівні випадковості λ :
 а - початкові дані; б- $\lambda=0,11$; в - $\lambda=0,09$;
 г - $\lambda=0,07$; д - $\lambda=0,05$; е - $\lambda=0,03$; ж - $\lambda=0,02$;
 з - $\lambda=0,01$; і - $\lambda=0,005$; к - $\lambda=0,11$

функції щільності розподілу слід зазначити можливість його використання в задачах класифікації спостережень за ймовірнісною мірою, в задачах вилучення аномальних результатів експерименту, при обробці вибірок обмеженого обсягу та інших задачах.

Список літератури

1. Корнейчук Н.П. Сплайны в теории приближений. М.: Наука, 1984. -352 с.
2. Лигун А.А., Шумейко А.А. Асимптотические методы восстановления кривых. - К.: ІМ НАН України, 1996. - 358 с.

Стаття надійшла до редакції 24.09.01.